

...TOIMETAB TUGLAST

Usutelu Ülle Kursiga

Maie Kalda (MK): Ülle on „XX sajandi üllatusnimi uute naisenimedele seas, mis 1958.–1961. a. püsis absoluutse eelisnimena tütarlastele”.¹ Sinu sünniaastal 1938 esines Üllesid veel harva. Kas sul on selle nimepaneku asjus teada mingeid eeskujusid või pärimusi?

Ülle Kurs (ÜK): Tähestiku lõpu järgi. Vend oli Argo.

MK: Sünnilt oled tallinlane, aga kasvukoduks sai Albu.

ÜK: Väikelapsena elasin Nõmmel. Isa oli kutseline sõjaväelane, ta langes 1941. aasta suvel. Läksime emakoju, kust vanaisa ja vanaema olid äsja küüditatud. Loomi me ei pidanud, olin vaba laps, sain palju lugeda. Ema oli Kaarli Gümnaasiumi vilistlane (muuseas ka noore Nigol Andreseni õpilane). Koju oli muretsetud päris palju raamatuid, riivil Eesti Entsüklopeedia ja Nobeli laureaate, „Vabadussõja ajaloo” peitsime kord koguni ahju. Lugema hakkasin igavusest. Mäletan, et olin solvunud, kui mulle viienda sünnipäeva järgseks jõuluks aabits kingiti. Kooli oli kolm versta. Mind pandi kohe II klassi. Väga hea kool oli, liitklassidega.

Tammsaare talusesse oli meilt neli kilomeetrit. Giid olin esimest korda IV klassis. Saatsin Uno Kuresoo sinna ja esitlesin pererahvale. Tammsaare muuseumi tööle taotlesid mind ülikooli lõpetamise järel Jaan Eilart ja Paide koduloomuuseumi tollane direktor Jaan Remmel. Jäin poolteiseks aastaks (koos suunamiseelse suvega kolm hooaega). Minu järel tuli Asko Bernardi poeg Sööt.

Albu 7-klassilise kooli järel läksin edasi õppima Tallinna 7. Keskkooli, kus kuuest kaheksandast klassist üks oli komplekteeritud maastest. Viimases

¹ E. Rajandi, Raamat nimedest. Tallinn: Eesti Raamat, 1966, lk 186.

alustas üle 40 tüdruku, lõpetas 17, siis juba Tallinna 2. Keskkooli (Reaalkooli) esimeses poiste-tüdrukute segalennus. Paar aastat tegutses nende koolide ühine näitering Jaanus Orgulase juhendamisel. Viive Aamisepp, Tõnu Aav, Madis Ojamaa, Jaan Saul, Meeli Sööt, Andres Vihalem, Arne Üksküla jt – tervelt viis sellest „trupist” lõpetas lavakunstikateedri esimeses lennus. Mina olin „statist”. Käisin ka Tartus Haim Drui, seejärel Ellen Liigeri käe all ülikooli näiteringis. Lihtsalt meeldis ja aega jäi üle.

MK: Mis asjaoludel sa algul aasta Pedas olid?

ÜK: Sain Tartus sisseastumiseksamitel geograafias (jutuajamise eest ettevalmistusajal, nii öeldigi) nelja. Eesti filoloogiasse võeti vastu 25. Tüdrukud said sisse viitega, poisid ka ühe neljaga. 1957 võttis Tartu vastu 40 eesti filoloogiat. Pidasime end harilikuks kursuseks, marssalikepikesi hoiti peidus. Korraldasime ekskursioone, teatrikülastusi, meil olid toredad peod ja kolhoosid – täisvereline tudengielu selle aja mõistes. Kursuse hooldaja oli kena inimene Paula Palmeos. Harald Peep oli hea kirjanduse õppejõud. Liis Raud võis vahel süttida, näiteks loengus Gustav Suitsust. Meelde jäid Karl Taev ja Valmar Adams – kui teatavate tüpaažide esindajad, vabatahtlikele õpetas Adams retoorikat. Puududa ei raatsitud Villem Altoa loengutest. Antiikkirjandust andis Richard Kleis, ladina keelt nii tema kui ka legendaarsed Ülo Torpats ja Karl Reitav, kahe ja poole aastase stuudiumi päästis Lalla Gross. Gerda Laugaste ladus eesti keelele korraliku põhja, Arnold Kask ja Paul Ariste olid tuntud headuses. Huno Rätsep tuli uute tuultega. Juri Lotmanilt kuulasi-

me ühe loengu Radištševist ja teise infoteooria alalt, mürast. Mihhail Makarovi filosoofia ajalugu tundus tollastes oludes kiiduväärne olevat, tema eksamiks õppimine – tõeline katsumus. Käisin ka Tartu üliõpilaste looduskaitseringis. Seal pani Jaan Eilart minu kui filoloogi tegema ettekannet Erni Krustenist, kes ühena vähestest kuulutas sel ajal loodusearmastust. Hiljem KKI-s, kui abipersonalile pakuti eneseteostust akadeemilise kirjandusloo kaasautorina, võtsin endale Krusteni peatüki. Ta jäi marginaalseks klassikute seas, aga oli nendest kõige kopsakam, keda välja pakuti. Kaitsesin teadusnõukogus ka väitekirja plaani temast. Diplomitöö olin kirjutanud A. H. Tammsaare publitsistikast, oponeeris H. Peep. Kompilatiivsuse aste oli kõrge, aga läbitöötatud materjali hulk ikka päris suur. Liigendus teemade kaupa, kronoloogiapõhine katsetus ajas kaosesse. Juhendaja Liis Raud saatis mu siis Leenu Siimiskeri jutule, kes laskis mul endal asjad paika rääkida. Kirjanduse eriala poolelt märgiti ära Heino Räime ja minu tööd.

Keele ja Kirjanduse Instituuti tuli ÜK sügisel 1963 – bibliograaf Martin Neithal otsis käealust, kaks isikut mainisid talle Kursi nime – ja oli 1. aprillini 1974. Sellesse vahemikku jääb ÜK lühiajaline, kuid tõsiseltvõetav töö algupärase uudisproosa retsensendina. Tal oli täitsa oma profiil. ÜK analüüsi teed ei määranud mitte tema enese esteetiline või poliitiline ideaal, mitte kriitiku nii- või naapidine parteilisus, nagu kippus olema üldtendents 1960.–1970. aastate vahetusel, vaid kirjanik oma teosega oma iseolemises. Mats Traadi romaani „Tants aurukatla ümber” retsensioon Keeles ja Kirjanduses on krestomaatiline. Sellise kirjutamiseks tuli seestpoolt tunda nii eesti kolhoosielu kui ka kirjandusklassikat. Looming andis ÜK-le oma 1973. aasta parima retsensiooni preemia.

ÜK: Kriitikat kirjutasin toimetuste konkreetsete pakkumiste peale. Kasutegurid? Palgalisa. Kindlasti ka teadlik pingutus vormi hoidmiseks: teritas mõtte sõnastamise ja kirjanduse vaatamise oskust. Kõige üle laotub madal enesehinnang.

KKI perioodil tegi ÜK kaasa kolmes formaliseeritud süsteemis: Keele ja Kirjanduse koondregistrid 1958–1967, EKBL ja eesti kirjandustermine kartoteek. Kaks esimest ilmusid ära, EKBL küll üle kivide ja kändude. Terminite sedeldamistöo algas päris lootusrikkalt,² aga siis hakkas vastloodud teooriasektor inimestest tühjenema ja peatselt oli unustatud isegi kartoteegi asukoht.

MK: Heausksete töösipelgate 10 000 sedelit läks korstnasse. EKBL oli pikk kannatuste rada. Sina aga läksid KKI-st ENE-sse, kaasa tegema veel palju suuremas formaliseeritud süsteemis. Ju ikka miski nendes sulle istus.

ÜK: Neis „süsteemides” kaasategemine andis hea algkoolituse. Kõike on hiljem vaja läinud! Keele ja Kirjanduse koondregistri ideoloogid olid Olev Jõgi ise ja Henn Saari, suure töö tegid ära toimetajad. Minu asi oli sedeldada ja mitte liiga palju eksida märksõnade valikul, ja hoiduda näpuvigadest. Kirjanduse osa on sedeldatud kahasse bibliograaf Vaime Kaburiga.

EKBL-ile kirjutas ÜK märksõnaartikleid ja oli ühtlasi toimetuse sekretär. Kaasautorina tean, et nii vähe-palju kui trükieelsetes ümbertegemistes, kärpimistes ja sildistamistes üldse säilis süsteemitunnetust, proportsioone ja redigeerimise ühtlust, oli see ÜK teene. Selle peale ENE kirjanduse ja kunsti toimetuse juhataja Tatjana Hallap ta sinna kutsuski.

² M. M ä g e r, Kirjandusteaduse terminite kartoteek koostamisel. – Keel ja Kirjandus 1972, nr 6, lk 379–380.

ENE ajast on meil palju ühiseid mälestusi, sh üsna halbu. (Tegin neile eesti kirjanduse aineil nii ülevaate-artikleid kui ka personaaliat.) Näiteks teatab ÜK teeseldud reipas toonis, et „su Herbert Salu lennutas Naan kohe välja”. Jultunud reatimetaja sai suusõnal nahutada mitme teisegi korrektuuri faasis välja visatud artikli pärast. Toimetamise normid olid pingul, artikleid tuli (anonüümselt) ka toimetajail kirjutada. ÜK kirjanduskriitiline kaastöö ajakirjadele lõppes nagu noaga lõigatult. Tema analüütikuvõimeid läks aga ikka vaja. Juhtumisi tean, et ÜK pakutud parameetrite alusel täiendati ENE lisaköites põhiköidetes ilmunud isikuartikleid.

ENE lisaköide ilmus 1978, trükivalmis said ENEKE-se 4 raamatu käsikirjad. Peatoimetaja Gustav Naan asus lärmaka enesekiiduga pressis ette valmistama ENE teist väljaannet. ÜK-l sai villand. Küsis enda Eesti Raamatusse, kaasavaraks teadusliku toimetaja kvalifikatsioon, millele leidis rakendust kirjanduslooliste teoste ettevalmistamisel.

MK: Kas võtad omaks, et sinu elutöö on Tuglase kogutud teoste toimetamine?

ÜK³: F. Tuglase „Kogutud teoste” (edaspidi KT) 1. köite käsikirjaga kohtusin kohe pärast väljaande kolleegiumi esimest töökoosolekut. Niisiis aastal 1985. Tagantjärele on osutunud heaendelseks kirjastuse Eesti Raamat eesti klassika ja kirjandusteaduse toimetuse juhataja Maie Kustavuse tõsiselt mõeldud lõmps, et nüüd peaksid olema nii Tuglase kogutud teoste kui ka Smuuli teoste toimetajad pensionini tööga kindlustatud. Smuuliga jõuti tähtaegselt lõpule – Smuuli õnneks. Tuglase ilmumine hakkas varsti takerduma. Ka – õnneks. Sest juba näiteks 6. köite

³ Järgneb lühendatud ja täpsustatud kujul Ülle Kursi ettekanne 27. XI 2000 peetud konverentsil „Klassika uustrükkide võimalikkusest Eestis”.

(„Noorusmälestusi”, 1990) korrektuuri faasis sai – tänu toimetaja Edvin Hiedeli märkustele Kirjandusmuuseumile üle antud materjalides – taastada eelviimases trükis (1960) tehtud vägivaldseid ideoloogilisi kärpeid ning eufemistlikke asendusi. Kriitikaköidete artiklivaliku ja kommenteerimisega oleks stagnaaja hoovustes varem või hiljem tõsiseid raskusi tekkinud. Ka nüüd läks 7. köitega („Kriitika I. Kriitika II”, 1996) palju aega. Objektiivseid põhjusi on küllaga: kirjastamiskriis, väljaande mittetasuvus, toimetuse likvideerimine, toimetajate lahtilaskmine, missioonitunde haprus. Tagasivaates on küllap kõige õigem rõhutada, et esimene „Kriitikatest” lihtsalt vajas küpsemise aega pärast ühe kontsentri – Tuglase ilukirjanduslike tööde – lõpulejõudmist.

Latt seati kõrgele juba esimese köitega. Kujunduse poolest kirjastuse 1986. aasta kaunimaid raamatuid, kõvad kaaned ja ilus valge paber kõige hullemal paberinappuse ajal. Idee kasutada, seega ka propageerida Tuglase raamatuid, kunstikogu, fotosid, suveniire realiseerus ajastukeskseteks kunstipoognateks. Tuglase tekstide kõrvale sugenesid hästikomponeeritud saatesõnad oma ala asjatundjailt. Ka kommenteerimisega sai kohe märk maha pandud. Muidugi olid sotsialismiajal järeleõnad tihtilugu teoste kohustuslikud polsterdused, olgu siis lugeja suunamiseks, aga niisama hästi ka valvurite uinutamiseks ja rahustamiseks. Järeleõnad kui indulgentsid. Tegelikult kujunes KT puhul väga avatud, skeemideta ja ettehoolduseta suhtumine järeleõnastamisse. Kaks korda kaasati soome kirjandusteadlasi, ühel köitel on kaks teineteist täiendavat saatesõna.

Ehkki toimetajal on tulnud mõnd oma ideevälgatust kaitsta ja mõnd *idée fixe*'i ette sööta (kronoloogiatabel 1. köites), on toimetamine olnud pigem rõõmus kui valulik protseduur. Väikest vägivalda võis ette tulla 7. köite kom-

mentaariumi juures, sest selle metoodiline külg kujunes ja ühtlustus kuni korrektuuri lugemise lõpuni. Teatud avatus muudetud või päris uutele mallidele ja võimalustele peab jääma. Olen toimetamisel oluliseks pidanud proportsioonitunnetust, s.t teksti keskendatust ja optimaalset pikkust, korduste vältimist, taotlenud üldarusaadavust ja vajadusel analüüsiterminite pealetükimatut avamist. Oma umbuskliku ja kõhkleva meelelaadiga vaevasin „Kriitika” I tollal konkurentsitu põhjalikkusega kommenteerinud Jaan Unduskit, samas ka õppisin temalt: kollegiaalsust, tolerantsi ja põikpäisuse viljakat ühendamist, stiilivärvide sallimist teatmekirjanduseski ning teaduskeele *licentia poetica*’t.

Toimetaja põhiliseks tööobjektiks on ikkagi Friedebert Tuglase tekstid. Minult on tões ja vaimus ning korduvalt küsitud, mis on seal ometi toimetada?! Trükiks valmis pandud käsikirjad on ju autori viimane tahe. Ja kas polnud siis Tuglas küllalt kodus kirjakeeles, aldis keele uuenemisega kaasa minema, keelepädev loomaks uusi tuletisi ja liitumeid, kasutamaks omatahtsi murdevorme ja -sõnavara ning vaheldama stiilitasandeid? Ometi läheb käsikiri trükikotta punase pastapliiatsi korrigeerimisega.

Ettevalmistuselt olen isehakanu ja Tuglase toimetamise kontekstis juba mõnda aega üksiüritaja staatuses. Kunagi loodeti luua KKI juurde tekstoloogiasektor, siis aga jagati kahest inimesest koosnev tuumikgrupp Kirjandusmuuseumi ja Eesti Raamatu vahel kaheks, teised kaasalööjad läksid ajakirjatoimetustesse laiali. Õppejõuks siirdunud Heli Laanekasega koos Taevi Verevi kirjanduskriitika tekstivalimiku toimetades jõudsin olla tema (siiani tänuliku) õpilase rollis. Koledatel kaheksakümnendatel tegime Eesti Raamatu klassika- ja kirjandusteaduse toimetuses põlve otsas, muude kohustuste

kõrval ja toimetamisnormide surve all, põhiliselt üksteiselt (Elvi Pillesaar, Endel Priidel) õppides ära ka tekstoloogide töö. Leidsin üles ülikooliaegse väga põgusa lühikursuse (Karl Taevi seminari ühe teema) materjalid. Haridust võis saada ka seni tehtu üsna juhuslikust kriitikast. Peatoimetaja asetäitja Jaan Toomla oli läbi teinud aspirantuuri tekstoloogia alal, tema moskvakeelsest kirjavarast on meelde jäänud, et üks õige tekstikriitiline töö käib karjakesi, autoriteetide juhtimisel, et peetakse palju koosolekuid, mis kõik protokollitakse, et iga muudatusettepanek kantakse tabelitesse ja hääletatakse ükshaaval läbi. KT toimetamise lähimaks nõuandjaks võinuksid olla Tammsaare KT, millele oli välja mõeldud õige lai määratlus „tekstikriitiline rahvaväljaanne” ja mille redigeerimine pidi toimuma ”vastavalt väljatöötatud tekstoloogilistele printsiipidele”. Need Tuglase jaoks ei sobinud. Nii ei jäänud muud üle kui töötada KT redigeerimisprintsiibid välja tegeliku toimetamise käigus. Tegin seda järjest kindlumas veendumuses, et lähiaja ilukirjanduse puhul iga ajajärk, iga autor, sama autori üksik teos võib vajada erinevat lähenemisnurka ja erisuguste kriteeriumide kohaldamist. Et toimetamise printsiibid tulebki avastada käsikirja süvenedes. Ma ei saa väita, et olen alusest peale tekste ühtemoodi menetlenud.

Tuglase KT kujunes teadusliku ja rahvaväljaande piiril asuvaks väljaandeks. Tegijale tähendab see pidevat piiril liikumist ja piiri tõmbamist. Olen teinud oma tööd heas usus, et enamasti suudan hoiduda maitseotsustustest, teha vahet ortograafiavea ja veel võimaliku keelevormi vahel, tunda ära vähekasutatavad või unustusse vajuvad keelendid, aktsepteerida murdekeelsust ja rakendada keelelist ühtlustamist ainult erandkorras. Püüan oma tööd teha arusaamises, et näiliselt väikegi parandus või muudatus võib teks-

ti vigastada – olgu siis keele- või mõtlemiss stiili, lauserütmi või kõlaefekti, aga ka keelemängu ärarikkumise aspektist. Toeks on ka Tuglas ise, kes on trükist trükki oma tekste keeleliselt ajakohastanud, järginud toimetajate nõuandeid, aga vägivaldsuse korral ka vaikselt endise vormi või sõnakuju juurde tagasi pöördunud.

Käsikirju on korduvalt ümber löödud, iga ümberkirjutus lisas kahe silma vahele jäänud masinakirjavigu. Olen leidnud trükist trükki rändavaid ladumisvigu (*spetsialistide generatsioon*, peaks olema *sotsialistide* oma). Küsitavusi tekitas mõni omaaegne toimetamine, ilmnes inimlikke eksimusi autori-parandustes ja nende ülekandmisel.

Juhusliku mõttevahetuse toel Hispaania-reisilt naasnud kolleegi Rein Põdraga on tulnud järeldada, et Tuglasel on Don Juani prototüübi nimi teinud algusest peale läbi metateesi. Niisiis mitte *don Miguel de Marañá*, vaid *de Mañara*. Kõige suurema südamerahuga korrigeerin suurt ja väikest algustähte. Järgin arvsõnade õigekirjutust. Mõnikord tegid peavalu kirjavahemärgid, Tuglase küllalt omapärane mõttekriipsutarvitus. Käsikirjakõidete ettetöötamise ja statistika toel on põhjust olnud mõningaid sõnakujusid autori hilisemate eelistuste eeskujul järele aidata, nõnda siis *olevat*, mitte *olla*. Osa sellistest parandustest olin teinud intuiitiivselt, enne kui tendents lõpliku kinnituse leidis. Totaalne keeleline ühtlustamine oleks aga igal juhul väär. Niisiis ikka läbiseegi *peagu* ja *peaagu*, *kahtlus* ja *kahklus*, *ühtelugu* ja *ühtlugu*. Taastanud olen ka näiteks *vilistid*, millest vahepeal olid *vilistlased* saanud, leitud on „Seitsemän miesta” moondumine kirjakeelseks „Seitsemän miestä”, ja nii läbi mitme järgmise trüki.

Täiesti omaette tööloigu pakuvad Tuglase tekstides leiduvad tsitaadid. Alati pole allikale osutatud. Vahel on tsiteeritud vahendajate kaudu koos

sealsete ebatäpsustega. Lühitsitaate on kirjanik täie teadmisega suupärastanud: kohendanud mineviku olevikuks, teinud objektist subjekti, muutnud sõnajärge ja lisanud või ära jätnud nn täitesõnu. Parimal juhul on tsiteeritav teos Tuglase raamatukogus olemas ja koguni vastavad kohad äärejoontega tähistatud. Õigustust tsitaatidega mäsamiseks on andnud tõsiasia, et viimases käsikirjavariandis on Tuglas ise tsitaate täpsemaks rihtinud. Nii näiteks „Kalevipoja” tsiteerimist 1901. aasta väljaande järgi. Sealsamas on aga jäänud ridades „Laenas lisa meele laekast, / mõtte mõisa magasista” *mõtte-mõisa* ikkagi lahku. Vist seepärast, et midu lahtunuks Tuglase 1916. aasta ironia. Asi on õiendatud kommentaaris.

„Kogutud teosed” on algusest peale olnud kirjaniku enda ja Friedebert Tuglase Majamuuseumi ~ Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse laps. Siin säilitati käsikirju, alustati registreerimise ja bibliograafia koostamist, lükati väljaanne käima ja teostati selle järelevalvet, leiti järelesõnade ja kommentaaride kirjutajad, korraldati kolleegiumi tööd, võeti 1992. aastal kirjastusest seebile ja leivale „Kogutud teoste” toimetaja ning on saadud hakkama ka kirjastamisega, täites omaaegse suurkirjastuse plaani- ja ökonoomikaosakonna, tootmisosakonna, tehnilise toimetuse, kunstilise toimetuse, korrektooriaosakonna, masinakirjagrupi rolle, toimetuse sekretäri, toimetuse juhataja, peatoimetaja asetäitja ja peatoimetaja rollist rääkimata.

MK: Mida sa arvad tekstoloogia tuumamõistetest 'autori viimane tahe' ja 'kanooniline tekst'?

ÜK: Olen püüdnud aru saada, et nad on olemas, ja respektierida. Tuglas kehtestas oma viimase tahte KT täieliku komplekti kokkupanu ja redigeerimisega. Ka siis, kui autor on oma teksti silmanähtavalt vigastanud, jääb kõik nii,

nagu autor esitas, ja asi õiendatakse kommentaariumis või tuuakse lisana ära selle töö esitrükk, nt „Kirjanduslik stiil” 7. köites. Miks? Sest et ümber-töötlus sisaldab peale ideoloogiliste ka teisi parandusi: faktide, asjaolude täp-sustusi, stiili kohendusi jpm.

MK: Kas sa oled otsinud/kogunud tead-misi kommentaarižanri teooriast?

ÜK: Pole. Ka siin olen püüdnud mater-jalist välja lugeda, mida ja kuidas. Või-maluste märkamine on ehk küll minu panus.

MK: Omal ajal teile „Kriitika” VI köidet kommenteerima asudes olin hirmul võimaluse ees, et nõuate viimase kui ühe nime arvelevõtmist à la „Goethe, Johann Wolfgang von (1749–1832), sak-sa kirjanik”. Kui targale lugejale prae-gu orienteerute?

ÜK: Teatmeteoseid on vahepeal palju juurde tulnud, huviline lugeja saab ise järele vaadata, ka omal ajal mahavaiki-tud inimeste kohta. Aga aeg muutub kiiresti, teadmuspagas muutub ja loo-mulikult ei tahaks me jääda uute põlv-kondade ees hermeetiliseks. Oluline on suhestumine tekstiga. Triviaalse, kuid paljudele vajaliku info saab esitada kontekstisse puutuva kattevarjus. Mõnigi kord annavad kommentaarid teise vaatepunkti ja varjundi Tuglase poolt „paika pandutele” (nt Aleksander Promet, Heinrich Nikolai Bauer, Aino Tamm).

MK: Kommentaari keel? Ise kirjutad ülilakooniliselt.

ÜK: Küllap see tuleneb ENE koolist. Aga ka esseelikkus on omal kohal, eriti neil juhtudel, kui kommentaarist saab tegelikult väike artikkel. Heaks koolita-jaks oli mulle entsüklopeedia keeletoi-metaja Jüri Kallasmaa, kes leidis alati aega oma paranduste põhjendamiseks, kuulas su ära ja tegi koostööd kolman-da tee leidmisel.

MK: Sa oled üsna suur virtuoos n-ö lahendamata juhtude kätteleidmise alal.

ÜK: No ei tea... Mul ei ole mehhaanilist mälu. Halb mälu, aga „tunneb ära”, kui näeb (kordumisi, ebajärjekindlust, sig-naalsõnu), ja intuitsioon oleks nagu tekkinud. Hasart muidugi ka: omajagu põnev, kuidas lootusetud asjad lõpuks end ise kätte annavad. Sinuga koos jahtisime *fasol'i*, kuni nootide äratund-mine kunstliku keele *solrésol'i* juurde juhatas. Kaks aastat ei leidnud ma majast ega mujalt Aubrey Beardsley joonistuste raamatut, mida Tuglas tar-vitas lauana Marie Underile kirjutades, ja millest on korduvalt juttu Adsoni ja Tuglase kirjavahetuses. Siis äkki tõusin laua tagant, lappasin läbi terve karto-teegikasti – venekeelne väljaanne oli kirjas koostaja nime all. Otsingute vii-mased 10% viia 5%-le tähendab tegeli-kult röögatut ajakulu.

See oli õnnis tunne, kui selgus, et ma mitte ainult ei täienda ja paranda kom-mentaare, vaid eneselegi ootamatult kirjutatan neid ka ise.

Üheksa raamatut „Kogutud teoseid” on olemas, 13. köide, „Eesti Kirjameeste Selts”, läks novembrikuus trükikotta; selle toimetasid Ülle Kurs ja Toomas Haug, järelsõna Mart Laarilt, kommen-taarid ainult tekstoloogilised, joone all. Seega kümme köidet valmis saanud ja viis teha jäänud. KT 8. köide („Kriitika” III–IV) tammub paigal, olemas on üks „Kriitika” IV järelsõnadest – Rein Veide-mannilt. Kaastööd ootavad KT 11. („Kriitika” IX–X), 12. („Ado Grenzsteini lahkumine. Valik sõnavõtte”) ja 14. köi-de („Juhan Liiv”; 1927), mille lisana ilmub kolleegiumi otsusel ka „Juhan Liiv” (1914). Järelesõnade ja kommen-taaride kirjutajaid on raske leida: kir-janduse ajalooga tegelejad koormatud, ja seda laadi töö on ka näiteks ETIS-e aruandluses teisejärguline. 15. köite („Valik kirju”) vastu on huvi tundnud

August Eelmäe ja ÜK ise. Tahaksin jätkata oma jõu ja võimaluste piirides, ütleb ÜK. Vilumus ning sissetöötatus on nüüd olemas, KT viimane kolmandik peaks ilmuma hoopis tempokamalt.

MK: Vaata siis, et Sa vastu pead! Ka juhul kui kõik laabub, s.t kui leiate head autorid ja kaastoimetajad, on sinu juuresolek ilmvajalik. Asi ei ole mitte ainult ega isegi mitte esmajärjekorras

Tuglases, vaid kõiges selles, mis temaga koos ja tema ümbert „Kogutud teostesse” kaasa on tulnud. Asi on ka väljaande tüübis. Eesti tekstikultuur baseerub niisuguse mastaabi ja nõudlikkusega lõpuleviidud töödel.

Ülle Kursi 70. sünnipäeva puhul intervjuerinud

MAIE KALDA